

„Már úgy szeretem Budapestet, hogy nem feledhetem el Erdélyt...”

Hazajáró lélek

Beszélgetés Bögözi Kádár János költővel és feleségével, Ágotával

Azt olvasom a legutóbbi, 2001-ben megjelent verseskötete hátoldalán, hogy a Bögözi előnév édesapja szülőfalujának neve. Azért vette fel, mert egyrészt szereti, büszke rá, hogy ott éltek ősei, vagy azért is, hogy megkülönböztesse magát „más” Kádár János(ok)tól?

János: Soha nem gondoltam arra, hogy „előnevet” biggyesszek a magaméhoz. Pedig sokan tanácsolták, mondván, hogy „két dudás nem fér meg egy csárdában”. Azaz: két közéleti személyiség nem létezhet azonos névvel. Különbösen is, én „valódi” Kádár vagyok, ellentétben Csermanek/Kádárral. Az tény viszont, hogy én húztam a rövidebbet: ugyanis egy idő után Magyarország nem rendelte meg többet a könyveimet. Áttelepedésünk után viszont kénytelen-kelletlen „pótlékot” tettem a nevem elé, így lettem Bögözi. Egyébként pótlék nélküli bemutatkozáskor sokan - nem használhatok rá más kifejezést: - szemberöhögtek. Bögöz székely község, és lévén magam is székely, Bögözbe megyek haza, az ezer falusfelem közé.

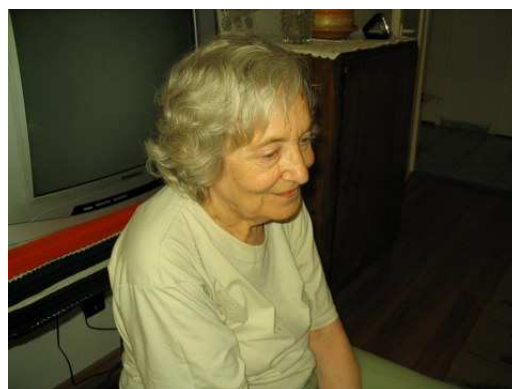
Egyébként pontosan hol van Bögöz?

János: Romániában, Erdélyben, Hargita megyében, az egykori Udvarhelyszékben, Székelyudvarhelytől 9 km-re Segesvár felé. A megyeközpont Csíkszeredában van. Bögözhöz tizenegy falu tartozik, így kb. ötezer székely lakja.

És hol van pontosan a Regát? Ezt a helymegjelölést is gyakran hallani erdélyiektől, csak itt nem mindenki tudja, hol található.

János: A Kárpátok vonulatától délre, dél-keletre. Az 1918 előtti térképeken az a karéj, ami körülveszi Erdélyt. A Regát azt jelenti, hogy királyság. Tulajdonképpen ez „a kifli” volt Trianonig a román királyság.

Ágota: Nekünk '67-től volt Trabantunk, s azzal keresztül-kasul bejártuk, alaposan megismertük az országot. Észak-Moldva összehasonlíthatatlanul fejlettebb Dobrudzsához vagy az Olt mentéhez, Olténiához képest, ahol nagy volt a szegénység és az elmaradottság. Viszont helyenként fejlett a kézművesség, gyönyörű cserepeket vásároltunk arrafelé román fazekasoktól.

Térjünk vissza Bögözre, miért szeretik annyira mindketten?

János: Bögöznek csodálatos, az Árpád-korból származó temploma van. A torony nyugati oldalát megtámogatták-erősítették. A harangozó egy keskeny résen tud csak bemenni a toronyba a harangokat mozgásba hozó kötelekig.

Milyen vallásúak a templom?

János: Református. A Tolvajoson innen főleg református népek élnek, a Tolvajostól lefelé, a Csiki medencében pedig főleg katolikusok. Erdélyben sokféle nép él és sokféle a vallás. Például Gyergyószentmiklóson, Szamosújváron örmények élnek, szép barokk templomaik vannak, ők katolikusok, Désen főként zsidó vallásúak laktak. Visszatérve a bögözi templomra, gyönyörűek a freskói, s még a székely rovásírás is megmaradt a falon az elmúlt zivataros évszázadok ellenére.

A románok nagyon büszkék arra, hogy a franciákkal és az olaszokkal együtt az újlatin

nyelvcsaládba tartoznak. Mivel magyarázható az, hogy ebben a tőlünk keletre, északra és délre elterülő „szláv tengerben” az újlatin nyelvcsaládhoz tartozó nép él?

János: Az ókorban a Balkánon élő népesség a Római Birodalomhoz tartozott, s amikor a középkorban a törökök jöttek nyugatra, nyomták felfelé a balkáni népeket, így a románokat is, akiknek a nyelve a latinhoz idomult. Közben persze sok szláv hatás is érte... Szerintem ezzel magyarázható.

Bögözhöz visszatérve: 1918 után már Romániához tartozott, román tanítókat telepítettek ide, akik magyarul egy szót sem tudtak. Házat és földet kaptak, s az iskolában nyilván románul tanítottak. Szerintem mindmáig román nyelven folya a tanítás, ha a Ceausescu rendszer fent marad. Ennek ellenére a románosítás folyik, elég ha csak a székelyföldi városok románokkal való betelepítésére gondolunk. Édesapám 1906-ban született Bögözben, ahol elvégezte a 6 osztályos iskolát, s akkor felhozták a szülei Kolozsvárra a nagynénjéhez. A nagynénje férje jómódú mesterember volt, kályhás, és mivel nem volt gyerekük, szívesen vették magukhoz apámat. Ő ott, Kolozsváron tanulta ki az ortopédlakatos mesterséget. Készített

kerítések is Kolozsváron, mert ahhoz is értett. Mutatta is nekem, a gyerekeknek, amiket ő csinált. Itt megjegyzem, hogy a II. világháború után, amikor megint sok lett a rokkant ember, ő rögtön észrevette és magyarázta nekem, miért „kaszál” a múltb. Édesapám a harmincas években Bukarestben is dolgozott, majd Brassóban a repülőgépgyárban lett modellező lakatos.

Az anyai nagyanyám családja is bögözi. Ennek a Farkas-nagyanyámnak 14 gyereke volt, de csak a legidősebb és a legfiatalabb maradt meg közülük, utóbbi, az anyám Bukarestben született.

Nagymamám első férjét Antalnak hívták, kocsikészítő volt, anyám a nagymama második házasságából származott, édesapját Kamf Frigyesnek hívták, - a családja valamikor a 19. században vándorolt Bécsből Erdélybe -, jómódú hentesmester volt. Apám 33 évesen találkozott Brassóban anyámmal, s azonnal kiderült, hogy mindkettőjüknek bögöziek a gyökerei, s összeházasodtak. 1939-ben megszülettem én. Apámnak a bécsi döntés után felajánlották, hogy változtasson nevet, legyen Cadar. Apám nem akart Cadar lenni, így szüleim, velem együtt Észak-Erdélybe, Kolozsvárra költöztek.

Ágota: Én amikor megismertem Jánost, az édesapja már Kolozsváron, a cipőgyárban dolgozott.

János: Ez a háború előtt és után olyan hatalmas cipőkonzern volt, aminek volt saját óvodája, kórháza, strandja, kulturháza. Mindent gyártottak ott, ami a cipőgyártáshoz kellett. Talán a cseh Batához hasonlító nagy, európai hírű cég volt. Méhes György a *Kolozsvári milliomosok* című könyvében ír erről a hatalmas cégalapító családról, persze más néven nevezi őket. Évente egyszer a munkások családtagjai is kaptak egy-egy pár cipőt, ünnepeken pedig csomagot, valamint hántolt cserefát tűzifának.

Ágota: A nagyhatalmak I. bécsi döntésével, 1938. novemberében Magyarország a trianoni békeszerződés következtében elcsatolt szlovák és kárpát-ukrajnai területek jórészt magyar lakosságú részeit kapta vissza, a II. bécsi döntéssel pedig, 1940-ben Székelyföldet. Én az I. bécsi döntés után születtem Aradon, ahonnan annak reményében költöztek el velem együtt a szüleim, hogy visszacsatolják Erdélyt is. Először Szerencsre költöztünk, majd onnan tovább Kolozsvárra s ott is maradtunk, jöllehet a II. világháború után Kolozsvár újra Romániához került. Az édesapám fűszerkereskedő volt Aradon, ezt folytatta Kolozsváron is, amíg 1949-ben el nem vették az engedélyét. Ahogy ez Magyarországon is lezajlott ugyanekkor tájt. Később próbálkozott a hegesztéssel, de nem ment neki, végül zöldségüzletben dolgozott eladóként, mellette méhészkedett is.

János: Apósom kiváló méhész volt, sokszor jött haza feldagadt arccal. 1970-ben halt meg.

Anyósomnak még 1990-ben is volt méze, annyi, amennyire a családnak szüksége volt.

Ágota: Mi Jánossal 16 éves korunkban ismertük meg egymást a szamosfalui strandon.

János: Kolozsváron én egyszem gyerekként jórészt az utcán nőtem fel, a "hostátiak" (Hochstadt=felsőváros jelentésű német szó után) között, a város határában. A hostátiak kiváló kertészek, gazdálkodók voltak, hajnalban már vitték a béreseik a terményt a kolozsvári piacra. A mezőségiek, főleg a székiek lányai ott szolgáltak náluk. Hiába tanult jól egy széki lány, a szülők nem engedték továbbtanulni, mert jobbnak tartották, ha a jómódú kolozsvári polgárcsaládoknál szolgálnak. 1956-ban elvégeztem a gimnáziumot. Az egyetemi felvételin történelemből Balogh Edgár vizsgáztatott, nagyon megdicsért, mégsem vettek fel az egyetemre abban az évben. Két évig dolgoztam segédmunkásként a barátom mellett, aki tanult gáz- és villanyszerelő volt, de közben kitanultam az esztergályos szakmát is.

Ágota: Engem viszont érettségi után azonnal felvettek a Bolyai Egyetemre. A magyar szakra volt a

legkönnyebb bejutni, de akkor, attól az évtől lehetett felvenni a történelem szakot is, és én fel is vettem. **János:** Én el voltam keseredve, hogy nem tudok továbbtanulni, amikor váratlanul kaptam egy levelet az egyetemről, hogy mivel két éve kitűnően felvételiztem, beiratkozhatom a román szakra. Meg is tettem, 315 lei ösztöndíjat is kaptam. Ez nagy összeg volt, mert például Ágotának a kezdő tanári fizetése 950 lei volt. A Bolyain harminc magyar fiatal tanulta a román nyelvet velem együtt. 1958-ig létezett a Bolyai Tudományegyetem, 1959 tavaszától már Babeş-Bolyai lett. Akkor összecsaptak a Babeş (az egykori Ferenc József Tudományegyetem) 130 román nyelvszakos hallgatójával, így végeztünk összesen kétszázan. De én nem bántam, hogy román szakon végeztem, mert azt gondoltam, hogy a magyar gyerekeknek inkább magyar emberek tanítsák a románt, mint magyarul egy szót sem tudó románok. Később aztán született egy törvény, miszerint a román nyelvet csak román születésű taníthatja, de nem tudták érvényesíteni, mert nem akadt ennyi román születésű tanár...

Mikor kezdett verseket írni?

János: Szerelmes versekkel kezdtem, mint mindenki...

Ágota: A nekem írott első vers egy elbocsátó szép üzenet volt, mert két év után János szakítani akart. De aztán 1960-ban összeházasodtunk. A szüleim kapálóztaak pedig ellene, mert nagyon fiatalnak tartották Jánost. Én 1960-ban végeztem az egyetemen, s Magyarországon, a Mezőség legnagyobb, 4000 fős településén kezdtem tanítani. Talán ez a legnagyobb unitárius község a világon. Kolozsvártól 40 km-re van, busszal mentem mindennap, persze még akkor szombaton is volt tanítás. Utána Mócsra kerültem, de már középiskolába, a környék kis magyar falvaiból jártak be a gyerekek. Télen nem volt harisnya rajtuk, a cipő és a nadrág között kicserepedett a lábuk. Fegyelmezési probléma egyáltalán nem volt, pedig nagy volt az iskola. Aztán két év múlva átmentem Visára, ahol János tanított.

János: A gyerekek a legendás mezősegi sár miatt ősszel falákkal jöttek iskolába, már kisgyerekkorukban megtanultak ezen járni.

Ez tulajdonképpen olyan, mint a gólyaláb?

János: Igen, ott így hívják. A kicsik tanultak délelőtt, a nagyok délután, mert ők nem féltek késő délután hazamenni. Igaz, lámpással jöttek az iskolába, hogy lássanak hazamenni sötétedéskor. Amikor először mentem Ágotához, leszálltam a falu közepén a buszról, bele a sárba, elmerült a félcipőm...

Ágota: Hárman laktunk Magyarországon egy szobában tanárok, s mindegyikünk párja mindig egy-egy zsák tüzelővel érkezett látogatóba.

1968-ban vártam a fiamat, János akkor már nem tanított, hanem az *Igazság* című napilapnál kezdett dolgozni Kolozsváron.

János: Ez a Román Kommunista Párt lapja volt. Nemsokára innen átmentem a Napsugár nevű színes gyereklaphoz, amit egész Romániában terjesztettek, nagyon kapós volt. Jártuk az országot, elmondtuk a verseinket. Én kevésbé, de Kányádi Sándor nagyon jól mondott verset, nagy sikere volt mindig.

Ágota: Én a fiunk születése után már csak heti három napra mentem vissza Visára tanítani, és amikor 1975-ben megszületett a lányunk, abbahagytam a tanári munkát. Anyósoméknál laktunk egy ideig, majd 1970-től már a saját lakásunkban.

János: 1964-ben jelent meg az első kötetem, aztán szinte kétévenként, összesen 12 otthon, kettő meg itt. A hetvenes évek elejéig jó világ volt Romániában. Egy négy soros farkinca versért kaptam 148 leit. De Ceauşescu külföldi kölcsönöket vett fel, amit a hetvenes évek közepétől kellett visszafizetni, na akkortól kezdtek Romániában egyre rosszabb idők jönni. Annyira, hogy hosszas morfondírozás után úgy döntöttünk, hogy elhagyjuk Romániát. Először Svédországba szerettünk volna menni, családotól. Volt Kovásznáról egy nőgyógyász főorvos barátom, aki kiment Svédországba, s adott nekünk pénzt is, hogy menjünk utána. Ki is mentünk a repülőtérre, nézegettük a repülőket, de aztán mégsem mentünk...

Ágota: A fiunk katona volt Hidason, Torda mellett, un. munkaszolgálatos. Ha nem vittünk neki ennivalót, éhezett...

Nem érezték 1989-ben még, hogy nemsokára vége lesz a Ceausescu- korszaknak?

Ágota: Nem, egyáltalán. Nem is reméltük.

János: 1989 karácsonyán mi már itt voltunk Magyarországon, amikor bemondták a rádióban és a

tévében, hogy Románia felé megnyílt a határ. A vonatjegyünk megvolt. Kimentünk a pályaudvarra, a vonaton szinte senki sem volt, a kalauz kezét fogtam velem, kérdeztem: Ceaușescu?! Azt válaszolta: csak a fia, Nicușor... Amikor 1987 nyarán jártam Magyarországon, Cseres Tibor azt ígérte, segít, ha átjövünk. A letelepedési engedély megszerzésében Köpeczi Béla – akkori művelődési miniszter - segített, miután Kiss Dénes, kiváló költő, barátom, befogadó nyilatkozatot tett, ami annyit jelent, hogy lakhatást és ellátást biztosít. Magyarul: nem leszünk az állam terhére.

Ágota: Átjöttünk, s egy év múlva már meg is kaptuk az állampolgárságot. Aztán később éppen a Fidesz kormányzása idején szűnt meg az, hogy ilyen „símán” át lehessen jönni, mert akkor már jöttek a románok is... Szabályozni kellett, én ezt elfogadom.

János: Ágota kapott azonnal tanári állást. Jó fizetést is kapott, csak a nyugdíja kevés, de azt, tudjuk, a romániai ledolgozott évei alapján a román állam utalja át ide (legalábbis egy részét). Én itt a kilencvenes években már a Heti Nemzeti Újság nevű hetilapnál dolgoztam egy évig, majd a Népbarát nevű havilapnál. Lakást is gyorsan kaptunk, önkormányzatit, a XV. kerületben, a Neptun utcában, amit aztán részletfizetéssel megvettünk. Chileiek laktak benne előttünk, akik akkor térhettek vissza a hazájukba. Úgy hagyták itt a lakást, hogy a konyhában a tányéron ott volt az odaszáradt étel. Persze felújítottan, rendbe hozva adták át nekünk. Elmondhatom, hogy: Pesten lakom, de Bögözben van a szívem. Mindkét bögözi nagybátyámnak sok gyermeke volt, s mi az egyiknek, Lajos bátyámnak a legkisebbik lányához szoktunk járni látogatóba Bögözbe.

Milyen messze van innen Bögöz?

János: Budapesttől kb. 600 km-re van, de két lépésben megyünk: a fiunk visz autón első menetben Kolozsvárig, ott megalszunk a rokonainknál, s aztán tovább Bögözre...

Ágota: Roppant élvezzük Budapestet, sokat sétálunk. Azért ahhoz képest, amilyenek Budapestet mi a hatvanas években megismertük, most nagyon szomorú képet mutat.

Nem érzik jól itt magukat?

János: De, de, beilleszkedtünk, ahogy tudtunk. Nem idegenként jöttünk ide, de idegenek maradtunk. Erdélyre itt az emberek többsége úgy néz, mint valami csudabogárra, minket meg sokan románnak neveznek. Azért nem estünk nagyot, mert nem voltak illúzióink. Most szerkesztettem nyomdakészre az önéletrajzi regényemet, saját kiadásban fog megjelenni, *Holnemtől tegnapig* címmel. 50 példányban, mert több pénzünk nincs rá.

Báthory Erzsi